

Osamela cvetka.

(Václav Kosmák — Jožef Gruden.)

Mnoga prerazkošna cvetlica cvetè osamela v mirnem gaju in v celem njenem cvetičnem življenju je nihče ne zapazi, razen njenega očeta — Boga, ki se radostno ozira nanjo z modrega neba, in potem krilati pevci, pestri metulji, brenčече čebele in za mehkih kresnih noči — žareče kresnice — svetilke gozdnih vil. Cvetè srečno življenje. Vonjava njene duše se pogovarja z Bogom, krasni kelih pije nebeško roso, in v radostnem omamljenju gleda krog sebe po gaju in prisluška čarobnemu petju pevcev-krilatcev, dokler se ne skloni k zemlji in leže spat, pričakovaje pod listjem in snegom nove pomladi in novega vstajenja. Srečna cvetlica! O, da bi bila mnogemu človeškemu srcu taka usoda! —

* * *

Ko sem še študiral, je bil o počitnicah gozd »Hrib« moje veselje, moja zabava, moj tovariš, rekel bi, moj dom. Brž po službi božji sem vzel knjigo pa šel po zavrtih, kjer imajo oče čebele, v grajski sadni vrt, ki je ograjen s trnjem, na katerem cveto spomladi krasne divje cvetice. Tam sem skočil z nasipa, šel za vasjo krog lovske hiše, ovčjega hleva in pokopališča po stezi na mali grič, imenovan Brinšček. Na gričku stoji križ in pri njem raste glogov grm in črno malinje. Z grička gre steza navzdol po meji kakih dvesto korakov in drži na loko pri »jelši«. Ta loka se imenuje tako, ker je posredi močvirje, na katerem rastejo jelše. Mi otroci smo se tamkaj večkrat gugali. Močvirje je porastlo s trdnim drnom, in kadar se po njem skače, se vdaja kakor blazina. Ponoči skačejo tam večše in so že marsikoga zavedle, da je padel do pasa v močvir. Preko te loke sem hodil in prišel krog majhne grajske trate med brinje. Odtod je držala pot k velikemu mravljišču. Dostikrat sem stal ob njem in motril te neme živalce, kako marljivo so hitele iz svojega mesta po potki, ravni kakor vrvica in dobro uglajeni, in so prinašale ali hrane ali igel za stavbo. Nato sem spel po mehkem mahu do visokega gozda, kamor je gledalo modro nebo in solnce skozi zelene veje kakor slikana okna in metalo migljajočo svetlobo in lahno senco v gozd, ta veličastni hram, kjer med tisoči njegovih stebrov hodijo angeli miru in ubira Bog zlate strune na harpi sveta. Kdor ima sluh za to godbo in srce tem zvokom pristopno, ta je srečen. Jaz sem preživel v gozdu tako srečne ure kakor tisti menih, ki je šel za petjem rajske ptice, in zato se mi zmiraj tako toži po gozdu!

Nekoč sem, prišedši domov na počitnice, hitel takoj drugi dan v »hrib«. Šel sem po dragi, znani mi poti. Ko sem prišel do gozda, sem legel v gošči nedaleč od roba na mah. »Zdaj mi uživaj, srce,« sem si mislil in sem se zaljubil v to božjo lepoto. Naenkrat sem zaslišal iz dalje pridušen, sladek zvok. Vzravnal sem glavo, napel uho in poslušal: bile so gosli. Godba je bila preprosta, a genljiva. Napel sem uho še bolj in

naposled razločil, da igra godec pesem: »Osirotelo dete« po melodiji, ki jo pojo ob češki meji krog Telča in v mojem rojstnem kraju. Igral je dvo-glasno — v sekstah in včasih sem zaslišal tudi tretji glas — bas. Sedel sem kakor očaran, še genil se nisem. Kdo je to? Jaz tukaj ne poznam takega goslarja. Nemara je potnik, ki si je v senčnem gozdu zaigral? — Čez nekoliko časa je začel igrati neko veselo koračnico. Vstal sem in sem radovedno šel v ono stran, odkoder je godba zvenela. Ko sem stopil kraj samega gozda, sem videl pod brinjem sedečega in s celo dušo igrajočega pastirčka. Ovce so se mu pasle na travniku in pes je ležal na tleh kakor na straži. Šel sem bliže — pastirček me ni slišal. Bilo mu je približno šestnajst let. Imel je platnene hlače, lahek jopič čez srajco in na glavi slamnik iz grobe slame. Igral je brez prestanka, še ozrl se ni. Jaz sem šel tam okoli in domov. Doma so mi povedali, da je to neki tuj deček, ki ga je vzel ovčar spomladi v službo, in da prav dobro ne sliši, ko se ž njim govori, zato pa neki igra cele dneve na gosli in da ga je zvečer včasih še pozno v noč slišati.

Ko sem šel naslednjega dne v gozd, sem koračil nalašč preko brinja, kjer je včeraj sedel pastirček. Spet je tam sedel. Spoznal sem ga od daleč po rumenem slamniku. Sedel je in je imel gosli poleg sebe na tleh, lakti uprte v kolena in brado v dlani, pa je zamišljeno gledal predse. Ko sem se mu približal, me je zagledal, privzdignil slamnik, lepo zagorelo obličje in jasno modro oko obrnil iznenadeno, celo začudeno name in rekel: »Hvaljen bodi Jezus Kristus!« To je rekel, pa še vstal ni. Jaz sem mu odzdravil in šel naprej, kakor bi se ne zmenil zanj. Tako sem delal zaporedoma nekaj dni. Kadar sem pa videl, da me deček že pozna in da me tako začudeno ne gleda, sem nekoč postal pri njem.

»Deček, kje pa si se naučil tako lepo igrati?«

Pastirček je odprl usta, kakor bi lovil moje besede, in razumevši me je rekel: »Nekaj v šoli, nekaj pa sam.« Pa je naprej sedel.

»Sam? Poglej no! A igraš mnogo?«

»Kaj?«

»Če mnogo igraš?«

Pastirček se je bolestno nasmehnil: »Bi že, ali preveč strun bi potrgal, pa nimam denarja zanj!«

»Revček! A drugega dela nimaš?«

»Ne.«

»A, zakaj pa vsaj ne bereš?«

»Nimam kaj.«

»No, za strune ti ne morem dati, ker sam nimam, ali jutri ti prinesem kakšno knjigo, da boš bral.«

Pastirček je odprl usta, pa gledal name. Videl sem, da me ni razumel. »Prinesem ti jutri kakšne bukve, da boš bral,« sem povzel.

Dečku je oko zaiskrilo. Kadar pa sem odhajal, je vstal in gledal name z vse drugimi očmi — zaupljivo, odkritosrčno.

Drugi dan sem mu prinesel Čelakovskega Čitanko za gimnazijo, ki sem jo bil slučajno vzel s seboj na počitnice. Sedel sem k njemu, pa ž njim vred bral. Deček je gladko bral, a jaz sem mu pojasnjeval, kar mu je bilo temno in nerazumljivo. Učil se je igranje. Tako sem ž njim vred sedeval cele ure med brinjem, kjer je grelo toplo solnce, kjer je materina dušica dišala, kjer so pisani metulji in jadrni kačji pastirji švigali, kjer so iz grmov gledale vitke gaščerice, in sem mu pripovedoval, kar sem sam vedel o tujih narodih, o njih šegah in navadah, o njih življenju in opravi, o inozemskih živalih in rastlinah. On pa me je zopet učil poznati različno golazen po prostonarodnem nazivu in razločevati ptičje petje. Čudno, dasi ni dobro slišal, je vendar ločil vsak glas, zlasti visok in jasen. On se je meni vdal z vso dušo in jaz sem ga imel rad kakor brata.

Ko so se počitnice nagibale h koncu, sem ga nekoč vprašal, da bi mi povedal, odkod je in kdo so njegovi starši? Deček se je nekako razžalostil in rekel: »Jaz imam samo očeta.«

»Samo očeta? Kje pa so?«

»V R . . . pri Telču imamo hišo. Oče so zidar. Dokler so mati živeli, sem hodil vsak dan v šolo in sem se učil tudi na gosli — ali pred tremi leti so mati umrli. Od tedaj sem moral biti doma pri manjših otrocih. Oče so bili cele dni zdoma, a ko sem jokal, da ne bom sam z otroki doma in sem hotel v šolo, sem enkrat dobil tako, da od tistega časa slabo slišim. Potem so se oče zopet oženili, a mene so pošiljali po zaslužku. Letos na pomlad so me zapodili. Rekli so mi, da sem že dosti velik, da bi se živil sam, in mačeha mi je rekla, da se ne bo zame ubijala. Vzel sem gosli pa šel, dokler nisem prišel sem, kjer sem našel službo. Ako me bo ovčar pustil čez zimo, bom ostal, ako ne, bom moral iti naprej po svetu. Oh, moj Bog, ko bi bili moja mati še živi, bi ne sedel pri ovcah, učil bi se rokodelstva!« je vzdihnil pastirček in je vzel kakor iz navade v roke gosli. Zabrenkal je na strune, če so uglašene, pa je začel brez prigovaranja igrati:

»Sirotica na svetu
v poldrugem božjem letu . . .«

Vprašal sem ga, ali zna vso to pesem? Rekel je, da ne, da samo štiri vrstice. »Le čakaj, te jo bom jaz naučil.« Začel sem peti, on me je pa na goslih spremljal. Ko sem pel:

»Oh, mama, zlata mama,
vas krije črna jama . . .«

so mu solze privrele v oko. Jokal je potihoma do konca pesmi, in ko sem dopel, je odložil gosli in ihtel, da se mu je telo treslo. Jaz sem ga pogladil po glavi in šel v gozd tudi s solzo v očeh. Iz dalje so pa zopet doneli tožni zvoki: »Sirotica na svetu . . .« —

Pred sv. Venceslavom sem šel zadnjikrat v »hrib« in se poslovil od pastirčka. »Tonček«, sem dejal, »pojutrišnjem bom moral zopet v Iglavo; dobro se torej imej, pa ne pozabi name. Poslal ti bom knjig.«

Pastirček je bil ves žalosten, pa ni ničesar odgovoril.

Na sv. Mihaela dan sem se odpravil na pot. K državni cesti drži steza po drugem delu gozda, mimo takoiimenovanih »kop«. Spel sem z urnim korakom, dokler nisem prišel na laze, imenovane »lovčeva loka«. Zaslíšal sem ovčje zvonce. In res, pastirček je pasel danes na »loki« in je stal na gričku ob velikí jelki s slamnikom v roki. Z levico se je oprijemal jelke in je ravno v njeno lubje zarezaval velik križ in pod njim številke — tedanjó letnico.

†

1861

To je naredil revček v spomin na poslovicev. Ko sem prišel k njemu, se mi je nasmíhal s solzo v očeh. Podal sem mu roko in se z bolestnim srcem poslovil od njega.

Dovršil sem osmo šolo in prišel domov. Vprašal sem po pastirčku — pa ga ni bilo več pri nas. Ovčar mu je odpovedal službo, in kje je zdaj, ni nihče vedel.

Odsihmal nisem ničesar slišal o njem, a spominjam se nanj kakor na minulé lepí sen. Ali je šel spat mirno pod zemljo kakor ona cvetica, ali ga je svet poteptal — to sam Bog vé. Izgubil se mi je v svetu kakor val v morju. Kadarkoli sem šel pozneje okoli jelke, kamor je bil vrezal križ, sem si mislil: »Ko bi mnogo dete bogatih staršev imelo tvoje talente, Tonček, kako bi bilo srečno! A kaj tebi pomagajo? — Mogoče, da tvoje srce otopi pomanjkanje in sirovost sveta, in da bo potem umolknilo in boš sedeval kakor izgubljen, mrtvo zamišljen pri svojih ovcah. — Uboga, osamela cvetka!

Kdor ima premoženje in bi se usmilil take sirote, kako bi imel veliko zaslužno!« —

Sirota.

Umrta sta mati in oče moj,
na sveti sem sama ostala;
vi skorjico kruha delíte z menoj,
a vendar: kak ne bi jokála?

Skoz krilce mi tanko vleče mraz
in reže v lica me moja;
kot listje jeseni, po sveti jaz
vam blodim brez miru, pokoja...

A srca nikjer, da ljubi me!
Kdo more gorjé to umeti?
Nesreče ni huje vrhu zemljé
kot je otroku — brez staršev živeti!...

Janko Leban.

